

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΛΠΑΛΑΚΗΣ

Εντεταλμένος Ερευνητής, Κέντρο Ιστορίας
του Νεωτέρου Ελληνισμού, Ακαδημία Αθηνών

ΠΤΥΧΕΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Βίκτωρ Ν. Ρουδομέτωφ,
*Το Μακεδονικό ζήτημα. Μια κοινωνιολογική
προσέγγιση*, πρόλογος Βασίλης Γούναρης,
Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2019, σσ. 192.

Το έργο του κοινωνιολόγου κ. Βίκτωρα Ρουδομέτωφ, διευθυντή του Ιστορικού και Λογοτεχνικού Αρχείου Καβάλας (ΙΛΑΚ) – στο οποίο θα διατεθούν τα έσοδα του βιβλίου – συνιστά μια σύνθεση κειμένων που εξέδωσε την περίοδο 1993–2002 το οποίο αποβλέπει στην κοινωνιολογική εξέταση του μακεδονικού ζητήματος. Η ανάλυσή του κινείται με άξονα τις έννοιες της συλλογικής μνήμης, της εθνοτικής αντιπαράθεσης και της εθνικής συγκρότησης όπως αυτές εξελίχθηκαν στη βαλκανική χερσόνησο ήδη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα.

Ξεκαθαρίζοντας ότι προσεγγίζει το θέμα του υπό το πρίσμα της κοινωνιολογίας, η οποία θεμελιώνεται στο σεβασμό της διάκρισης μεταξύ της αξιολογικής κρίσης και της επιστημονικής ανάλυσης, επισημαίνει πως το μακεδονικό ζήτημα ανέκυψε ακριβώς σαν αποτέλεσμα της παραγωγής αλλά και αδυναμίας γεφύρωσης «*διαφορετικών, αλληλοαναιρούμενων και αλληλοσυγκρουόμενων, εθνικών αφηγήσεων*». Σε αντίθεση με άλλα παλαιότερα έργα του στα οποία επικεντρώθηκε στις κοινωνικές και ιδεολογικές ρίζες των εθνοτικών συγκρούσεων στα Βαλκάνια, με προεξάρχον το *Εθνικισμός, Παγκοσμιοποίηση και Ορθοδοξία* (2001), στο παρόν έργο ο συγγραφέας εστιάζει στις σύγχρονες πτυχές του μακεδονικού ζητήματος.

Το δεύτερο κεφάλαιο του έργου (το πρώτο είναι εισαγωγικό) αφιερώνεται στη διεθνή και λαϊκή διάσταση του ζητήματος κατά τη μεταψυχροπολεμική εποχή. Μεταξύ 1991 και 1995 η διαφορά μεταξύ της Ελλάδος και της γειτονικής χώρας στο θέμα του ονόματος δέσποζε κραταιό και εκδηλώθηκε όχι μόνο σε εθνικό

επίπεδο (τοπική αυτοδιοίκηση, σωματεία, διανόηση) αλλά και σε υπερεθνικό, με τη μαζική κινητοποίηση των μεταναστευτικών κοινοτήτων στη Βόρειο Αμερική, την Αυστραλία και την Ευρώπη.

Στο επόμενο κεφάλαιο ο συγγραφέας εξετάζει τις αφηγήσεις που συνέτειναν «στην έκρηξη των παθών» κι αποσκοπεί στο να ανιχνεύσει τα αιτία που εξώθησαν τους Έλληνες και τους Βούλγαρους να αντιταχθούν στο σλαβομακεδονικό αφήγημα. Υπενθυμίζεται ότι η Σόφια, μολονότι αναγνώρισε το νέο ανεξάρτητο κράτος και η διαμάχη της με αυτό δεν διεθνοποιήθηκε όπως συνέβη με την Ελλάδα, εντούτοις δεν έπαψε να πιστεύει ότι οι κάτοικοί του είναι ομοεθνείς της. Υιοθετώντας τη φουκωική προσέγγιση στην ιστορία των ιδεών, ο συγγραφέας οικοδομεί μια «αρχαιολογία» του μακεδονικού η οποία απορρίπτει τις ουσιοκρατικές αντιλήψεις περί «σωστής» και «λάθος» αφήγησης, επιλέγοντας να τις συγκρίνει μεταξύ τους με σκοπό να αποφορτίσει τις εθνοκεντρικές οπτικές και να προβεί σε μια νηφάλια αποτίμηση των λόγων που οι διιστάμενες εθνικές εκδοχές συγκρούονται μεταξύ τους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο ολοκληρώνεται η ανάπτυξη της προβληματικής του βιβλίου με την ανάδειξη των παραγόντων που καθόρισαν «την ιστορική τροχιά των λαών της Μακεδονίας» και συνέβαλαν στη σταδιακή οικοδόμηση αντιθετικών ταυτοτήτων: οι συγκρουσιακές βλέψεις στα ευρωπαϊκά εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας, ο ρόλος των πολιτικών πολιτισμικής ομογενοποίησης που υιοθέτησαν τα κράτη της βαλκανικής κατά τον μεσοπόλεμο, οι γεωπολιτικές διενέξεις και οι μεταναστευτικές ροές στην ευρύτερη περιοχή καθώς και η στάση των κομμουνιστικών κομμάτων. Εν τέλει, η ανάλυση του συγγραφέα κατατείνει στην απόδοση κομβικού ρόλου στο «*διεθνικό χαρακτήρα της 'μακεδονικής' και ελληνικής εθνικής συγκρότησης κατά τον 20^ο αιώνα*». Καθώς διευκρινίζει, μολονότι η διεθνική συγκρότηση των εθνών χαρακτηρίζει και προγενέστερες περιόδους της ιστορία, εντούτοις η επανάσταση στον κλάδο των τηλεπικοινωνιών (και των μεταφορών, θα προσθέταμε) έχει συμβάλει ουσιωδώς στην ανάπτυξη στενότερων δεσμών μεταξύ των νέων μεταναστών και της χώρας προέλευσής τους.

Σκοπός του κ. Ρουδομέτωφ δεν είναι να αναλύσει τον τρόπο αναπαγωγής της συλλογικής μνήμης μέσα από τους ποικίλους μηχανισμούς που αποβλέπουν στην κατανόηση του παρελθόντος,

αλλά να εξετάσει τον αντίκτυπο που έχει πάνω στο παρόν το ίδιο το παρελθόν – είτε το πραγματικό, είτε το φανταστικό. Σε αυτό το πλαίσιο, επέλεξε ως κεντρικό εννοιολογικό άξονα της μελέτης του την εθνική αφήγηση (national narrative), ήτοι την επιλογή, ιδιοποίηση και εξάπλωση επιλεγμένων στοιχείων του παρελθόντος ενός λαού με στόχο την «εγκαθίδρυση χοροχρονικών συνεχειών» υπό το «*παραμορφωτικό*» πρίσμα του εθνικισμού. Η μετατόπιση του βάρους του μακεδονικού ζητήματος από μια εδαφική εκκρεμότητα σε μια αντιπαράθεση με επίκεντρο τις ταυτότητες του δίνει τη δυνατότητα να αποδομήσει (deconstruct) τις ερμηνείες της ελληνικής και της «μακεδονικής» εθνικής αφήγησης. Από την άσκηση αυτή αναδεικνύεται ένα από τα κύρια τεχνάσματα των Σκοπίων: όχι η ιδιοποίηση της αρχαιομακεδονικής κληρονομιάς – με την οποία άλλωστε ουδόλως συνδέονται οι σλαβικές φυλές, που εγκαταστάθηκαν πολύ αργότερα στην περιοχή – αλλά η απόπειρα αποκοπής της Ελλάδας από αυτήν στη βάση της υπόθεσης ότι οι αρχαίοι Μακεδόνες δεν ήσαν πρόγονοι των Ελλήνων. Καθ' αυτόν τον τρόπο προκύπτει ότι η ελληνική εκδοχή του μακεδονικού ζητήματος επικεντρώνεται στην τρισχιλιετή πολιτισμική συνέχεια του ελληνικού έθνους ενώ για τα Σκόπια – όπως και για τη Σόφια – η ουσία έγκειται σε διαφορετικές ερμηνείες του μεσαιωνικού. Την ίδια στιγμή, η Αθήνα αντιμετωπίζει τη Μακεδονία ως γεωγραφικό όρο – όπως και η Βουλγαρία – ενώ αντίθετα για τα Σκόπια ο όρος «μακεδονικό» αφορά σε εθνικό προσδιορισμό.

Παρά το γεγονός ότι από την προσέγγιση που υιοθετεί προκύπτει η υπαρξη οιονείσοβαρους εγκυρότητας προσλήψεων επί του μακεδονικού, ο συγγραφέας δεν ενστερνίζεται τη μετανεωτερική οπτική που κατατείνει στο σχετικισμό. Απορρίπτοντας την 'εύκολη' – και προσφιλή σε ανθρωπολογικές μελέτες – αντιμετώπιση των ποικίλων ιστοριογραφικών εκδοχών ως «*ηθικά ισότιμων αφηγήσεων, που είναι εξίσου έγκυρες ως αναπαραστάσεις των πεποιθήσεων ενός λαού*», υπογραμμίζει ότι το ζήτημα απαιτεί μια πιο εκλεπτυσμένη στάση ικανή να λάβει υπ' όψιν «*τη δυναμική αλληλεπίδραση των διεκδικητών της Μακεδονίας από το 1860 και μετά*» και το συνακόλουθο κοινωνικό μετασχηματισμό που αυτή συνεπέφερε στη Νοτιοανατολική Ευρώπη από τον 19^ο αιώνα μέχρι τα νεότερα χρόνια. Ακριβώς αυτό το θέμα πραγματεύεται στο ύστατο μέρος του βιβλίου, στο οποίο αποτυπώνονται οι

πολεμικές και κοινωνικές συνθήκες που καθόρισαν, αφενός, τη διαμόρφωση μια νέας σλαβικής ταυτότητας και, αφετέρου, τις παρεπόμενες εθνογενετικές διαδικασίες που αυτό γέννησε επί τη βάση μιας φαντασιακής κοινότητας η οποία, ιδιαίτερα μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, εξέλαβε επικίνδυνες γεωπολιτικές διαστάσεις μέσα από τις ακραιφνείς – ενίοτε δε και έκδηλες – αξιώσεις που πρόβαλε σε βάρος των βορειοελλαδικών εδαφών.

Το επίμετρο του ενδιαφέροντος αυτού βιβλίου αναφέρεται στα νέα δεδομένα που θέτει η συνομολόγηση της συνθήκης των Πρεσπών, μια «μεγάλη διπλωματική επιτυχία», όπως τονίζει ο συγγραφέας, η οποία όμως δημιουργεί νέες προκλήσεις, αφού «αφαιρεί το ‘ονοματολογικό’ επικάλυμμα και επομένως ‘ανοίγει’ το πεδίο για μια ανοιχτή αντιπαράθεση απόψεων αναφορικά με την ουσία του θέματος, δηλαδή κατά πόσον η χρήση του όρου ‘Μακεδόνας’ από τους βόρειους γείτονές μας και ο λεγόμενος ‘μακεδονισμός’ (δηλαδή ο εθνικισμός των γειτόνων μας) μπορεί να λειτουργήσει μέσα σε κάποια πλαίσια σύμφωνα με τις αρχές της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών, και όχι με ‘αλτρωτισμούς’». Το γεγονός αυτό, καταλήγει, εγκυμονεί κινδύνους οι οποίες δύνανται να μετριασθούν μόνο στο βαθμό που οι πολιτικές ηγεσίες των δύο χωρών θα καταπολεμήσουν τις τάσεις εσωτερικής «εκμετάλλευσης της λαϊκής δυσαρέσκειας» και θα συνδράμουν ώστε, βαθμιαία, «να εναρμονίσουν την πολιτική του κράτους με αυτό που επιζητούν οι ψηφοφόροι τους».